

Відзив
офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора
Сорочан Тамари Михайлівни
на дисертацію Шанскової Тетяни Ігорівни
«Теоретичні та методичні засади професійної підготовки
фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Дисертаційне дослідження Тетяни Ігорівни Шанскової спрямоване на вирішення комплексної проблеми здобуття другої спеціальності дорослими людьми з вищою освітою. Автор підкреслює актуальність дослідження необхідністю врахування особливостей навчання осіб, які свідомо обрали шлях до другої вищої освіти, а саме: їхнього життєвого, професійного та соціального досвіду, сформованої мотивації, а також утруднень, притаманних дорослій аудиторії.

Рецензоване дослідження є актуальним у вимірах сучасності, які віддзеркалюють поширення концепції освіти впродовж життя, посилення конкуренції на ринку праці, динаміку затребуваності професій. Відповідність позиції дисертантки сучасним тенденціям розвитку теорії та практики професійної освіти посилює визначення нею таких аспектів, як вплив реформування вищої освіти в Україні; спрямованість на вдосконалення професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти та потреба в її теоретичному обґрунтуванні та методичному забезпеченні; необхідність врахування в навчальному процесі життєвого та професійного досвіду дорослих студентів.

Обраний напрям дослідження відповідає тематичному плану науково-дослідних робіт Житомирського державного університету імені Івана Франка. Дослідження здійснювалось в межах науково-дослідної роботи «Теоретико-методичні засади підготовки фахівців гуманітарного профілю при здобутті другої вищої освіти» (державний реєстраційний номер № 0112U002277) науково-дослідної лабораторії «Поліська школа

андрагогіки». Тема дисертації належним чином затверджена та заочно узгоджена.

Дисертантка зосереджує увагу на теоретичних і методичних засадах професійно-педагогічної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти. Вихідні положення дослідження чітко викладені в авторській концепції, побудованій на засадах філософії гуманізму та освіти, системного, андрагогічного, акмеологічного, синергетичного підходів.

Так, професійна підготовка фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти розглядається як цілісна система, що будується на основі діалектичної єдності загального, особливого та одиничного.

Загальний рівень дозволив представити її як соціальний феномен, детермінований суспільно-політичними, економічними та культурними чинниками розвитку суспільства. На рівні особливого розглянуто професійну підготовку в умовах другої вищої освіти у межах загальної системи вищої освіти України, що функціонує з метою задоволення потреб професійного розвитку та професійної діяльності особистості.

На рівні одиничного автор тлумачить професійну підготовку фахівців гуманітарного профілю як підсистему неперервної професійної освіти дорослих, яка характеризується специфічними завданнями, змістом, формами та методами. Її розвиток, слушно зазначає дослідниця, зумовлюється сучасними суспільними потребами у висококваліфікованих фахівцях гуманітарного профілю, а її взаємозв'язок із соціальним середовищем має відкритий характер, здійснюється з урахуванням гуманістичної парадигми.

Ми в цілому погоджуємось з обґрунтуванням та основними положеннями зазначеної концепції і вважаємо, що вона створює передумови для продуктивного наукового пошуку.

Узагальнення основних положень дослідження дає можливість представити його основний контекст таким чином: професійна підготовка фахівців гуманітарного профілю в системі другої вищої освіти спрямовується

на формування відповідної готовності до професійної педагогічної діяльності, характеризується прискореним темпом оволодіння професією, взаємозв'язком між фундаментальними основами професійної освіти та гуманістичними цінностями, метою, змістом, формами та методами, що необхідні для здійснення нового виду професійної діяльності. Система другої вищої освіти гуманітарного профілю реалізує стратегію випереджувального навчання.

У поле наукового пошуку дисертантка включає визначення місця і ролі другої вищої освіти гуманітарного профілю в сучасній системі вищої освіти та освіти дорослих в Україні; аналіз вітчизняного історико-педагогічного контексту та світового досвіду вирішення зазначеної проблеми; розробку та експериментальну перевірку авторської андрагогічної моделі і технології підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах здобуття другої вищої освіти, а також створення відповідного навчально-методичного комплексу професійної підготовки.

Дослідниця демонструє глибокі знання з історії та теорії досліджуваної проблеми, ретельно аналізує історичні аспекти, сучасні концепції, які мають значення для обраного напрямку наукового пошуку, підкреслює власне ставлення до різних наукових шкіл, чітко виокремлює провідні ідеї та підходи, які утворюють теоретико-методологічні засади її власного наукового доробку.

Зокрема, нею визначені понятійно-термінологічні аспекти проблеми на основі категоріального аналізу психолого-педагогічної літератури. Характеризуючи кожне з понять, дисертантка проводить термінологічний аналіз, тобто, показує взаємозв'язок із родовими поняттями, подає певну історію термінів і відповідних понять, уточнює зміст, позначає їхнє місце в загальному понятійному полі теорії, на якій базується дослідження. Отже, можна констатувати високий рівень володіння автором одним із найважливіших теоретичних методів – термінологічним аналізом та операціоналізацією понять. Результатом стало введення у науковий обіг

нового поняття «професійна підготовка фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти». Також з'ясовані особливості розвитку методологічних підходів у світовій науці, узагальнені результати ретроспективного аналізу вітчизняних наукових розвідок та практичного досвіду.

Теорію професійної освіти дисертантка також збагачує поглибленням розуміння особливостей процесу професійного та особистісного розвитку дорослих студентів – осіб, які здобувають другу вищу освіту гуманітарного профілю, закономірностей формування у них гуманістичної спрямованості, здатності до ретрансляції молодому поколінню культурного досвіду людства. Вона характеризує цей процес як складову системи неперервної професійної освіти дорослих, результатом якої стає готовність спеціаліста до професійної діяльності за спеціальностями гуманітарного профілю та до подальшого самовдосконалення.

Таким чином, констатуємо, що наведені теоретичні положення та висновки дослідниці є достатньо обґрунтованими. Це дозволяє нам відзначити наукову компетентність автора в характеристиці теоретико-методологічних засад дослідження, які представлені на високому рівні наукового осмислення та узагальнення.

Авторська позиція виявляється в поєднанні андрагогічного та акмеологічного підходів, які дозволяють не лише врахувати особливості навчання студентів як дорослих осіб, а й забезпечити умови для їхнього професійного розвитку та самовдосконалення. Дорослу особу, студента, який здобуває вищу освіту гуманітарного профілю, дисертантка розглядає як соціально зрілу особистість, повноправного члена суспільства, який має різноманітні соціальні обов'язки і разом із тим виявляє спрямованість на оволодіння професією вчителя, психолога, соціального педагога. Ця категорія осіб, які навчаються за гуманітарними спеціальностями в системі другої вищої освіти, у різний спосіб поєднує навчальну діяльність із занятістю у сфері праці.

Беззаперечним здобутком, який поряд з іншими визначає новизну, є висновок автора, що професійна діяльність викладача-андрагога має забезпечувати випереджувальну професійну підготовку фахівців в умовах здобуття другої вищої освіти відповідно до суспільних вимог, сприяти поєднанню професійного та особистісного розвитку студента, досягненню ним високого рівня готовності до професійної діяльності, виробленню власного стилю педагогічної майстерності, спрямованості на подальший саморозвиток та самовдосконалення.

Ці положення покладені в основу обґрунтування та розробки андрагогічної моделі та технології.

Андрагогічна модель професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти, спрямована на реалізацію соціального замовлення на фахівця гуманітарного психолого-педагогічного профілю, складається з теоретико-методологічного, методичного, технологічного та результативного блоків. Вона включає теоретичне підґрунтя, зазначає структурні компоненти експериментальної системи і місце в ній методичного комплексу, вказує послідовність етапів технології реалізації та створює передумови для визначення результатів. Таким чином, ми робимо висновок щодо теоретичної обґрунтованості, оригінальності, чіткої структурованості запропонованої моделі, яка має властивості цілісної, багаторівневої, багатокомпонентної системи, до чого й прагнула дослідниця.

Помітним явищем у сучасній педагогічній науці рецензовану роботу робить узагальнення дисертанткою власного багаторічного досвіду викладання в системі другої вищої освіти. Це дозволило створити навчально-методичний комплекс професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю з урахуванням специфіки заочної форми навчання та умов здобуття другої вищої освіти. Запропонований навчально-методичний комплекс представляє собою сукупність нормативної, організаційної та навчально-методичної документації, пов'язаної з визначеною методологією та

організацією навчання, що забезпечує інформаційний, методичний та науковий супровід навчального процесу.

Автор переконливо доводить, що з огляду на невелику кількість аудиторних годин, зміст освіти цієї категорії фахівців навчання має бути максимально насиченим інформацією, доступною для сприйняття аудиторією з різним рівнем актуальної готовності, спрямованим на безпосереднє використання набутих знань, умінь та навичок у професійній діяльності. Також вона обстоює думку про доцільність застосування у ході проведення практичних і лабораторних занять таких методів навчання, як дискусія, вирішення професійно-орієнтованих завдань, розв'язання педагогічних та соціально-педагогічних задач, обмін досвідом, які мають використовуватися в процесі навчання дорослих фахівців, включених у професійне середовище. Практичне значення дослідження визначається також удосконаленням усіх видів практик студентів шляхом їх змістового та методичного наповнення.

Цілком логічним є висновок дослідниці, що серед інноваційних педагогічних технологій, які доцільно застосовувати у навчанні дорослих людей у процесі здобуття другої вищої освіти, актуальними є особистісно орієнтовані, диференційовані, інтерактивні та інформаційні.

Експериментальна перевірка андрагогічної моделі та технології проводилась за спеціально розробленими методиками, які вимірювали показники ціннісно-мотиваційної сфери студентів щодо здобуття другої вищої освіти гуманітарного профілю; рівень сформованості знань та вмінь, необхідних для професійної діяльності вчителя, психолога та соціального педагога; ступінь рефлексії студентів щодо їх професійної готовності. У дисертації представлена методика проведення експерименту, його перебіг та результати. Відзначаємо наукову коректність усіх матеріалів, які висвітлюють експериментальну частину дослідження, вірогідність отриманих даних, достовірність висновків.

Отже, доходимо загального висновку, що дисертанткою започатковано новий напрям наукових досліджень щодо навчання дорослих для підвищення конкурентоздатності на ринку праці, який дозволив систематизувати вітчизняний та зарубіжний досвід професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах здобуття другої вищої освіти; обґрунтувати її теоретико-методологічні засади; розробити та експериментально перевірити андрагогічну модель професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти та її складові, охарактеризувати їх взаємозв'язок та взаємозумовленість; визначити критерії та показники готовності вчителя, психолога, соціального педагога до професійної діяльності.

Вважаємо положення представленого дисертаційного дослідження цілком обґрунтованими, теоретично та методологічно виваженими, співвіднесеними з практикою. Оцінюємо їх як принципово важливий внесок у теорію та практику професійної освіти. Це підтверджує наше переконання у тому, що наукова школа професора О.А. Дубасенюк є однією з провідних в Україні, і здобувач наукового ступеня доктора педагогічних наук Т.І. Шанскова є гідним її представником.

Про вагомість внеску автора у розробку теорії та практики професійної освіти також свідчить широкий спектр апробації результатів.

Таким чином, логіка викладу теоретичного, емпіричного, дослідного матеріалу відповідає темі дисертаційного дослідження, його об'єкту, предмету, меті, підтверджує висунуту гіпотезу. Дисертаційна робота Т.І. Шанскової чітко структурована, її зміст відображає хід виконання завдань дослідження. Висновки, представлені в дисертації, свідчать про цілісність і логічну завершеність дослідження та відповідають поставленим завданням.

Заслужовує на позитивну оцінку характеристика джерельної бази рецензованого дисертаційного дослідження. Вона відповідає вимогам

релевантності та актуальності, що свідчить про всебічну обізнаність автора з усіма існуючими типами джерел, у яких розкривається обрана тема.

Представлені дисертанткою матеріали, а саме: дисертація, автореферат, монографія, публікації відповідають усім установленим вимогам за змістом, структурою, обсягом. Зміст автореферату ідентичний змісту дисертації.

Отримані результати можна використовувати у професійній підготовці та підвищенні кваліфікації фахівців гуманітарного профілю. Матеріали дослідження є корисними для здійснення подальших наукових пошуків у галузі теорії та методики професійної освіти, зокрема, стосовно другої вищої освіти дорослих осіб, які прагнуть змінити професію.

Оцінюючи дисертаційне дослідження в цілому позитивно, висловимо зауваження, які можуть бути обговорені в ході дискусії на захисті дисертації.

По-перше, не зовсім коректно визначено місце та структурно-функціональні взаємозв'язки другої вищої освіти. Про це свідчить Рис.1.1. (С.45) із посиланням на Закон про вищу освіту, який втратив чинність. Зокрема, автор подає місце другої вищої освіти поруч із підвищенням кваліфікації, як складові післядипломної освіти. Проте друга вища освіта більше співвідноситься з поняттям «перепідготовка», яка віднесена автором до вищої освіти. Поняття неперервної освіти визначає не окрему складову формальної освіти дорослих, як це показано на схемі, а є, скоріше, засадничим принципом сучасної освіти. І тим більше, вища освіта не входить як структурний компонент до системи освіти дорослих. Із цим зауваженням пов'язане й наступне: аналізуючи окремі терміни в тому ж підрозділ 1.2., дослідниця переобтяжує текст загальновідомими положеннями з нормативних актів щодо переліку спеціальностей, документів, необхідних для вступу на навчання тощо.

По-друге, звертаючись до зарубіжного досвіду підготовки вчителів та післядипломної освіти, дисертантка наводить великий обсяг фактичного матеріалу щодо окремих країн, проте не поглиблює аналіз як такий: що

спільного та відмінного в цих системах, чому саме ці системи були описані в дисертації, чи можливе використання зазначеного досвіду в Україні. Хоча саме такий підхід було заявлено у преамбулі до другого розділу, його недостатньо відображено в тексті підрозділів та у висновках.

По-третє, підкреслюючи взаємозв'язок другої вищої освіти з системою освіти дорослих та післядипломною освітою, дисертантка слушно аналізує окремі напрями діяльності Інституту освіти дорослих НАПНУ. Поверхово на С.79-81 зазначається наявність відповідного досвіду в Університеті менеджменту освіти та Національному педагогічному університеті імені М. Драгоманова. Проте недоліком вважаємо те, що відсутність поглибленого аналізу діяльності цих осередків вищої та післядипломної освіти, інших аналогічних прикладів значно звужує науковий дискурс за цією проблематикою, адже в Україні вже склалося декілька потужних університетських наукових шкіл з проблем освіти дорослих, післядипломної освіти та професійного розвитку педагогів.

По-четверте, доцільно було б більш точно охарактеризувати контингент осіб, які отримують другу вищу освіту, за віком, місцем роботи та іншими показниками. Це дало б можливість уникнути суперечливих даних, наведених, наприклад, у таблиці 1.1. «Порівняльний аналіз особливостей першої та другої вищої освіти» (С.46). Так, сумніви викликає зазначений вік студентів першої вищої освіти: чи дійсно, на думку автора, студенти старше 22 років не здобувають першу вищу освіту або дійсно майже всі вони навчаються за кошти державного бюджету? Оскільки впродовж усієї дисертаційної роботи наголошується теза щодо соціального запиту на другу вищу освіту, бажано було б відстежити динаміку затребуваності спеціальностей, про які пише автор: чи відрізнявся попит роботодавців на вчителів різних гуманітарних спеціальностей, психологів, соціальних педагогів і чи впливало це на контингент студентів другої вищої освіти?

Зроблені зауваження не зменшують наукового значення дисертаційного дослідження і, безумовно, позитивної його оцінки.

Отже, дисертація Тетяни Ігорівни Шанскової є самостійною завершеною науковою працею, яка відкриває новий напрям у дослідженні актуальної проблеми підготовки та професійного розвитку фахівців гуманітарного профілю в системі вищої та післядипломної освіти. На підставі проведеного аналізу дисертації можна констатувати, що результати мають наукову новизну, теоретичну й практичну значущість, є важливими для педагогічної науки і можуть бути використані в практиці підготовки кадрів.

Загальний висновок: дисертаційне дослідження за актуальністю, змістом, новизною, теоретичним та практичним значенням відповідає встановленим вимогам і дає підстави для присудження Шансковій Тетяні Ігорівні наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти.

Офіційний опонент – доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри філософії та освіти дорослих
ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України

Т.М. Сорочан